

**ABDULLA QODIRIY DRAMATURGIYASI VA “BAXTSIZ KUYOV”
ASARINING O‘RNI.**

**ДРАМАТУРГИЯ АБДУЛЛЫ КАДИРИЯ И МЕСТО ДЕЙСТВИЯ ПЬЕСЫ
«НЕСЧАСТНЫЙ ЖЕНИХ».**

**ABDULLA QADIRIY'S DRAMATURGY AND THE PLACE OF "THE
UNHAPPY GROOM".**

Abdullayeva Mahliyo Bekturdi qizi

Urganch innovatsion universiteti magistranti.

Абдуллаева Махлийо Бектурди кизи

магистрантка Ургенчского инновационного университета.

Abdullayeva Mahliyo Bekturdi qizi

Master's student at Urgench Innovative

Annotatsiya. Mazkur ishda o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Abdulla Qodiriyning dramaturgik faoliyati va uning sahna asarlari ichida alohida o‘rin tutgan “Baxtsiz kuyov” dramasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda Qodiriyning dramaturgiyaga murojaat qilish sabablari, uning sahna san’atiga olib kirgan yangiliklari hamda dramatik asarlarida ijtimoiy-ma’naviy muammolarning yoritilishi masalalariga e’tibor qaratiladi. “Baxtsiz kuyov” asari misolida yozuvchining eskilik va yangilik o‘rtasidagi ziddiyatlarni, majburiy nikoh, jaholat va ijtimoiy tengsizlik kabi dolzarb muammolarni badiiy ifodalash mahorati ochib beriladi. Shuningdek, asarning o‘zbek milliy dramaturgiyasi taraqqiyotidagi o‘rni, g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari va tarbiyaviy ahamiyati yoritib beriladi. Tadqiqot natijalari Abdulla Qodiriyning dramaturg sifatidagi merosini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. Abdulla Qodiriy, dramaturgiya, “Baxtsiz kuyov”, o‘zbek milliy teatri, drama, ijtimoiy muammo, majburiy nikoh, jaholat, yangilanish, badiiy mahorat.

Аннотация. В данной работе анализируется драматическая деятельность Абдуллы Кодирия, выдающейся фигуры узбекской литературы, и драма «Несчастный жених», занимающая особое место среди его сценических произведений. Исследование сосредоточено на причинах обращения Кодирия к драматургии, нововведениях, которые он внес в сценическое искусство, и вопросах освещения социально-духовных проблем в его драматических произведениях. Пример произведения «Несчастный жених» раскрывает мастерство писателя в художественном выражении противоречий между старым и новым, таких как принудительные браки, невежество и социальное неравенство. Также освещается место произведения в развитии узбекской национальной драматургии, его идеологические и художественные особенности, а также его воспитательное значение. Результаты исследования способствуют углублению нашего понимания наследия Абдуллы Кодирия как драматурга.

Ключевые слова: Абдулла Кодирий, драматургия, «Несчастный жених», узбекский национальный театр, драма, социальная проблема, принудительные браки, невежество, обновление, художественное мастерство.

Abstract. This work analyzes the dramatic activity of Abdulla Qodiriy, a major figure in Uzbek literature, and the drama "The Unhappy Groom", which occupies a special place among his stage works. The study focuses on the reasons for Qodiriy's appeal to dramaturgy, the innovations he brought to stage art, and the issues of highlighting socio-spiritual problems in his dramatic works. The example of the work "The Unhappy Groom" reveals the writer's skill in artistically expressing the contradictions between the old and the new, such as forced marriage, ignorance, and social inequality. It also highlights the work's place in the development of Uzbek national dramaturgy, its ideological and artistic features, and its educational significance. The results of the study serve to deepen our understanding of Abdulla Qodiriy's legacy as a playwright.

Keywords. Abdulla Qodiriy, dramaturgy, "The Unhappy Groom", Uzbek national theater, drama, social problem, forced marriage, ignorance, renewal, artistic skill.

Kirish. O‘zbek milliy adabiyoti taraqqiyotida Abdulla Qodiriy nafaqat yirik romannavis, balki o‘z davrining muhim ijtimoiy va ma’naviy muammolarini sahna asarlari orqali yoritgan iste’dodli dramaturg sifatida ham alohida o‘rin egallaydi. XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy hayotida yuz bergan tub o‘zgarishlar, jadidchilik harakati ta’siri, ma’rifat va taraqqiyot g‘oyalarining kuchayishi adabiyotning barcha janrlarida bo‘lgani kabi dramaturgiyada ham yangi yo‘nalishlarning paydo bo‘lishiga zamin yaratdi. Aynan shu tarixiy jarayonda Abdulla Qodiriy dramaturgiyaga murojaat qilib, sahna san’ati imkoniyatlaridan foydalangan holda jamiyatdagi illatlarni fosh etishga intildi.

Abdulla Qodiriyning dramaturgik merosi son jihatidan ko‘p bo‘lmasa-da, mazmunan chuqur va g‘oyaviy jihatdan serqirraligi bilan ajralib turadi. Uning sahna asarlarida o‘zbek jamiyatida uzoq yillar davomida shakllangan eskicha qarashlar, jaholat, majburiy nikoh, ayol erkinligining cheklanishi, oila va jamiyat munosabatlaridagi nosog‘lom holatlar tanqid ostiga olinadi. Yozuvchi dramaturgiyani faqat badiiy tasvir vositasi sifatida emas, balki xalq ongini uyg‘otuvchi, ijtimoiy fikrni shakllantiruvchi qudratli ma’rifiy minbar deb biladi. Shu jihatdan Abdulla Qodiriyning ilk dramatik asarlaridan biri bo‘lgan “Baxtsiz kuyov” dramasi alohida ahamiyat kasb etadi. Asarda oila qurish masalasidagi majburiylik, ota-onaning mutlaq hukmronligi, yoshlarning o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqining poymol etilishi kabi dolzarb muammolar badiiy obrazlar orqali yoritilgan. Muallif dramatik ziddiyatlar, jonli dialoglar va hayotiy vaziyatlar yordamida tomoshabinni o‘ylashga, jamiyatdagi adolatsizliklarga tanqidiy nigoh bilan qarashga undaydi.

Mazkur tadqiqot ishida Abdulla Qodiriyning dramaturgik faoliyati, uning o‘zbek milliy dramaturgiyasi rivojiga qo‘shgan hissasi hamda “Baxtsiz kuyov” asarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, asarning o‘z davri va bugungi kun uchun ham dolzarb bo‘lgan ijtimoiy-tarbiyaviy ahamiyati ochib beriladi. Ushbu mavzuning o‘rganilishi Abdulla Qodiriyning adabiy merosini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Asosiy qism. 1. Abdulla Qodiriyning dramaturg sifatida shakllanishi

Abdulla Qodiriy XX asr boshlarida o'zbek adabiyotida yuzaga kelgan jadidchilik harakati ta'sirida shakllangan ijodkorlardan biridir. Jadid adabiyotining asosiy maqsadi jamiyatni ma'rifat, ilm-fan va taraqqiyot sari yetaklash bo'lganligi sababli, Qodiriy ham o'z ijodida ijtimoiy masalalarni keskin qo'yishga intiladi. Dramaturgiya esa bunday muammolarni keng ommaga yetkazishning eng samarali vositalaridan biri bo'lgan. Shu bois yozuvchi sahna asarlari orqali xalq ongiga tezroq ta'sir o'tkazishni maqsad qilgan. Qodiriyning dramaturgik faoliyatida hayotiy voqealar, real ijtimoiy munosabatlar va jonli xalq tiliga tayangan dialoglar yetakchi o'rin egallaydi. U dramatik asarlarida voqealarni sun'iy bezashdan qochib, hayotning o'zidan olingan konfliktlarni sahnaga olib chiqadi. Bu esa uning asarlarining tomoshabin va o'quvchi uchun tushunarli hamda ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi.

2. “Baxtsiz kuyov” dramasi yaratilish tarixi va mavzusi

“Baxtsiz kuyov” Abdulla Qodiriyning ilk dramaturgik asarlaridan biri bo'lib, u o'z davridagi ijtimoiy hayotdagi muhim muammolarga bag'ishlangan. Asar jadid dramaturgiyasiga xos bo'lgan tanqidiy ruhda yozilgan bo'lib, unda eski urf-odatlar va eskicha fikrlash oqibatida inson taqdirining izdan chiqishi ko'rsatib beriladi. Ayniqsa, majburiy nikoh masalasi asarning markaziy muammosi sifatida ilgari suriladi.

Dramada yoshlarning o'z xohish-irodasiga zid ravishda oila qurishga majbur qilinishi, natijada baxtsiz turmush, ruhiy iztiroblar va ijtimoiy fojialar yuzaga kelishi ochib beriladi. Muallif bu muammoni alohida bir shaxs taqdiri orqali emas, balki butun jamiyat miqyosidagi illat sifatida tasvirlaydi. Shu jihatdan “Baxtsiz kuyov” faqat maishiy drama bo'lib qolmay, ijtimoiy ahamiyatga ega asar darajasiga ko'tariladi.

3. Asarda obrazlar tizimi va dramatik konflikt

“Baxtsiz kuyov” dramasi obrazlar tizimi asarning asosiy g'oyasini ochib berishga xizmat qiladi. Asardagi qahramonlar eskilik tarafdorlari va yangicha fikrlovchi insonlar sifatida qarama-qarshi qo'yiladi. Aynan mana shu qarama-qarshilik dramatik konfliktning asosini tashkil etadi. Konflikt faqat shaxsiy manfaatlar to'qnashuvi emas, balki eski

ijtimoiy qarashlar bilan yangi zamon talablari o'rtasidagi ziddiyat sifatida namoyon bo'ladi. Qodiriy obrazlar xarakterini ochishda dialoglardan mohirona foydalanadi. Qahramonlarning nutqi orqali ularning dunyoqarashi, ruhiy holati va ijtimoiy mavqei yaqqol namoyon bo'ladi. Xususan, yosh qahramonlar nutqida norozilik, ichki qarshilik sezilsa, eskicha fikrlovchi obrazlar so'zlarida buyruqbozlik va mutaassiblik aks etadi. Bu esa asarning dramatik ta'sir kuchini oshiradi.

4. “Baxtsiz kuyov” asarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari

Asarning g‘oyaviy yo‘nalishi jadid adabiyotiga xos bo‘lgan ma’rifatparvarlik g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq. Muallif inson baxti zo‘ravonlik va majburiylik orqali emas, balki erkin tanlov, o‘zaro hurmat va tushunish asosida qurilishi lozimligini ilgari suradi. “Baxtsiz kuyov”da baxt tushunchasi yangicha talqin qilinib, u shaxs erkinligi bilan bog‘liq holda yoritiladi. Badiiy jihatdan asar sodda, ravon va hayotiy uslubda yozilgan. Syujetning mantiqiy rivoji, voqealar dinamikasi va sahnaviylik xususiyatlari dramani tomosha uchun qulay qiladi. Qodiriyning xalqona tili, maqol va iboralardan o‘rinli foydalanishi asarning milliy ruhini kuchaytiradi. Shu bilan birga, asarda tanqid va kinoya unsurlari ham sezilarli bo‘lib, ular orqali jamiyatdagi illatlar keskinroq ochib beriladi.

5. Asarning o‘zbek milliy dramaturgiyasi taraqqiyotidagi o‘rni

“Baxtsiz kuyov” dramasi o‘zbek milliy dramaturgiyasining shakllanish va rivojlanish jarayonida muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Asar sahna orqali ijtimoiy muammolarni ochib berish an‘anasini mustahkamlab, keyingi dramaturglar ijodiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan. U milliy teatr repertuarida ma'rifiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega asar sifatida e'tirof etilgan.

Xulosa.

Abdulla Qodiriyning dramaturgik faoliyati o‘zbek milliy adabiyoti va teatr san’ati taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Uning sahna asarlari, xususan, “Baxtsiz kuyov” dramasi orqali yozuvchi o‘z davrida jamiyat hayotida mavjud bo‘lgan dolzarb ijtimoiy muammolarni dadil ko‘tarib chiqdi. Asarda eskicha urf-odatlar, majburiy nikoh va jaholat

tufayli inson taqdirining izdan chiqishi badiiy jihatdan asosli va ta'sirchan tarzda yoritilgan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, "Baxtsiz kuyov" dramasi nafaqat maishiy voqealar tasviri, balki chuqur ijtimoiy mazmunga ega bo'lgan asardir. Unda eski va yangi qarashlar o'rtasidagi ziddiyat, shaxs erkinligi masalasi, oila va jamiyat munosabatlari dramatik konflikt orqali ochib berilgan. Qodiriyning obraz yaratish mahorati, jonli dialoglari va xalqona tili asarning badiiy qiymatini yanada oshirgan. Xulosa qilib aytganda, "Baxtsiz kuyov" asari Abdulla Qodiriyning dramaturg sifatidagi iste'dodini namoyon etuvchi muhim ijodiy namunadir. Ushbu drama o'zbek milliy dramaturgiyasi rivojiga salmoqli hissa qo'shgan bo'lib, uning g'oyaviy-badiiy ahamiyati bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Mazkur tadqiqot natijalari Qodiriy dramaturgiyasini chuqurroq o'rganish va milliy adabiyotimiz tarixidagi o'rnini aniqlashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- Qodiriy A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2004.
- Qodiriy A. Baxtsiz kuyov. — Toshkent: O'zbek davlat badiiy adabiyot nashriyoti.
- Karimov N. Abdulla Qodiriy hayoti va ijodi. — Toshkent: Fan, 1994.
- Yo'ldoshev Q. Jadid adabiyoti va dramaturgiya masalalari. — Toshkent: Akademnashr, 2006.
- Rahmonov V. O'zbek dramaturgiyasi tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 1987.
- Sulton I. Adabiyot nazariyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2005.
- Quronov D. Adabiy tanqid asoslari. — Toshkent: Universitet, 2010.